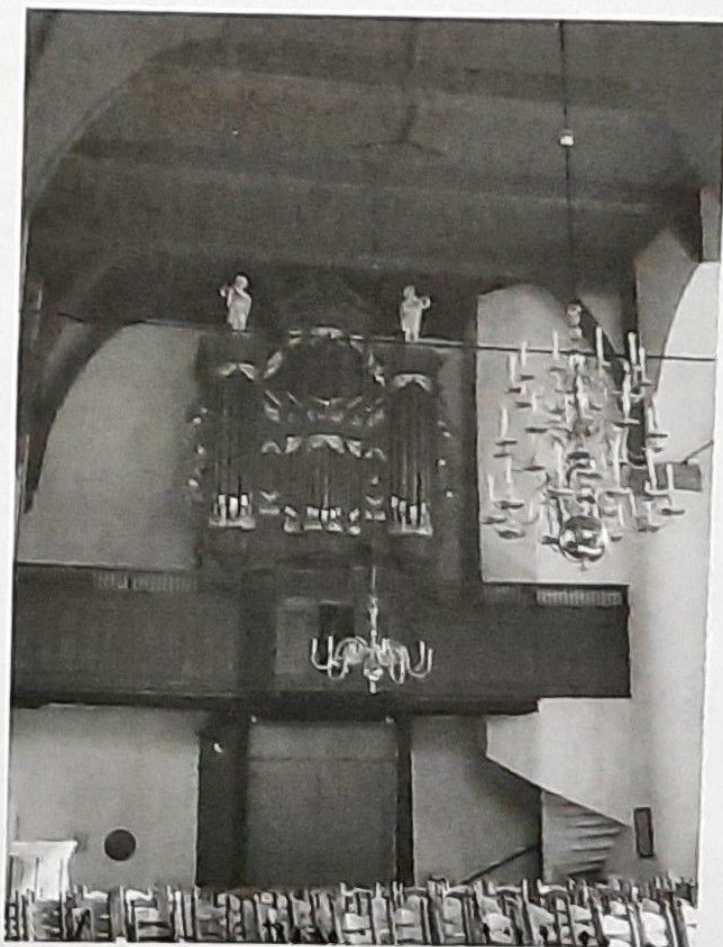

Commissie orgelzaken voor de Protestantse Kerk in Nederland
van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer in de Protestantse Kerk in Nederland (VKB)

Orgelquickscan uitgebracht door de
Commissie orgelzaken

aan de Protestantse gemeente
Coevorden

Dordrecht, oktober 2014
© Peter van Dijk

Quickscan orgel Grote Kerk Coevorden

1. De opdracht

1.1. Algemeen

Adres kerk: Kerkstraat 16, 7741 JC Coevorden. De kerk (1641) is een rijksmonument, monumentnummer 11490. Het orgel is niet opgenomen in de redende omschrijving van het gebouw in het monumentenregister. Dat betekent dat slechts het orgelfront impliciet is beschermd. Het RCE-orgelnummer is 266.

Voorzitter College van Kerkrentmeesters is de heer Ton de Raad, e-mail tonderaad@hetnet.nl.

Contactpersonen: Kees Hoeksma (choeksma@adhova.nl) en Leo Ridderbos (leo.ridderbos@gmail.com).

Conform de opdracht van de Protestantse gemeente Coevorden is door Peter van Dijk namens de Commissie orgelzaken op 18-10-2014 een bezoek aan het bovengenoemde kerkgebouw gebracht. Daarbij waren namens de opdrachtgever aanwezig de heren Kees Hoeksma en Leo Ridderbos. Ik dank hen hartelijk voor hun assistentie en Ton de Raad voor de ontvangst. Op basis van het toen uitgevoerde onderzoek en aanvullende literatuur is deze orgelquickscan opgesteld, die tevens adviezen voor mogelijke vervolgstappen bevat.

1.2. De vraagstelling

Een quickscan van de onderhoudstoestand van het orgel naar aanleiding van een offerte voor groot onderhoud, uitgebracht door Mense Ruiter Orgelmakers (Zuidwolde, Gr.).

2. Het orgel

De gegevens zijn overgenomen uit: *Het historische Orgel in Nederland 1894-1901*. Nationaal Instituut voor de Orgelkunst 2008, 155-157.

Historische gegevens

Bouwers

1. J. Proper 1897

2. Van den Berg & Wendt 1972

Dispositie 1897

Hoofdwerk		Bovenwerk (II)	
Bourdon	16'	Fluit Dolce	8'
Prestant	8'	Salicionaal	8'
Holpijp	8'	Viola di Gamba	8'
Octaaf	4'	Voix Celeste	8'
Speelfluit	4'	Fluit Harmonie	4'
Quint	3'		
Octaaf	2'	Aangehangen	
Cornet D	4 st.	pedaal	
Trompet B/D	8'	Manuaalkoppel	

gereserveerde registers Clarinet 8 (HW) en Dulciaan 8 (BW)

Ruij 1941

orgel hersteld

H.J. Vierdag 1947

+ tremulant

nieuw pedaalklavier met omvang C-1'

J. Reil 1949

dispositiewijzigingen:

HW + Mixtuur 3-4 st.

BW - Fluit Dolce 8', -Voix Celeste 8', + Quintadeen 8, + Nasard 2 2/3; Fluit Harmonie 4' → Fluit 4'

Van den Berg & Wendi 1972

nieuw orgel met gebruikmaking bestaande kast, frontpijpen en enkele registers

kas naar achteren verplaatst en van onderbouw voorzien; diepte gereduceerd

Kaat & Tjhuis 1993

tremulant vernieuwd

Technische gegevens

Dispositie

Hoofdwerk (I)

10 stemmen

Bovenwerk (II)

10 stemmen

Pedaal

7 stemmen

Bourdon	16'	Holpijp	8'	Subbas	16'
Prestant	8'	Salicionaal	8'	Octaaf	8'
Roerfluit	8'	Prestant	4'	Octaaf	4'
Octaaf	4'	Roerfluit	4'	Nachthoorn	2'
Fluit	4'	Nasard	3'	Ruispijp	4 st.
Quint	3'	Octaaf	2'	Bazuin	16'
Octaaf	2'	Woudfluit	2'	Trompet	8'
Mixtuur	4-6 st.	Sesquialter	2 st.		
Cornet D	3 st.	Scherp	4 st.		
Trompet B/D	8'	Dulciaan	8'		

Werktuiglijke registers

Koppelingen HW-EW, Ped-HW, Ped-BW

Tremulant BW

Samenstelling vulstemmen

Mixtuur HW

C	c	c'	c''
1 1/3	2	2 2/3	4
1	1 1/3	2	2 2/3
2/3	1	2	2
1/2	2/3	1 1/3	2
	1/2	1	1 1/3
		1	1 1/3

Cornet HW

c' 2 2/3 - 2 - 1 3/5

Sesquialter BW

c 2 2/3 - 1 3/5

Scherp BW

C	c	c'	c''	c'''
1	1 1/3	2	2 2/3	2 2/3
2/3	1	1 1/3	2	2
1/2	2/3	1	1 1/3	1 1/3
1/3	1/2	2/3	1	1 1/3

Ruispijp Ped

C 2 2/3 - 2 - 1 1/3 - 1

Stemtoonhoogte

a' = 440 Hz

Temperatuur	evenredig zwevend (in 1972 Werckmeister III)
Manuaalomvang C-g ³	
Pedaalomvang	C-f ¹
Windvoorziening	ventilator met enkelvoudige reguleurbalgen onder de laden
Winddruk	72 mm
Plaats klaviatuur	voorzijde

Bijzonderheden

De orgelmaker Theodorus Faber bouwde in de jaren 1657-1658 een orgel voor dit kerkgebouw. Nadat in 1896 mevrouw Aleida Kramer 2500 gulden schonk voor een nieuw orgel, werd dit instrument afgedankt. De Zwolse organist J.C. van Apeldoorn verzorgde de ingebruikneming van het Proper-orgel op 29 augustus 1897.

Op de HW-lade is het pijpwerk in een tersenopstelling geplaatst. BW en Ped hebben een opstelling in hele tonen. De Cornet staat op verhoogde bankjes. Op de BW-lade staan de pijpen in grootte vanuit het midden naar de zijkanten aflopend opgesteld. De Ped-laden zijn links en rechts in de onderkast, dwars op het front, opgesteld.

In het huidige orgel zijn van Proper behalve de frontpijpen (overigens met nieuwe kernen) ook de Salicionaal 8' (BW; C-H gecombineerd met de Holpijp 8') en C-d' van de Bourdon 16' (thans Ped) opgenomen. Van hout zijn de Bourdon 16' (HW; C-Fis, het vervolg is van metaal) en de Subbas 16' (Ped; geheel). De Fluit 4' (HW) is van C-h" gedekt, het vervolg is open cilindrisch. De tongwerken hebben eikenhouten koppen en stevels; de bekers zijn van metaal.

Dit instrument markeert een orgelbouwkundige koerswijziging door Van den Berg & Wendt, onder leiding van de adviseur Willem Retze Talsma, in de richting van een historiserende orgelbouw.

Literatuur

Het Orgel, 12/8 (15-10-1897), 130.

Het Orgel, 68/12 (1972), 300-301.

R. Walsma, *Jan Proper (1853-1922), orgelbouwer op het grensvlak van ambachtelijk en industrieel*. Leeuwarden 2005.

R. Walsma, *Herziene en uitgebreide werkdijst Properorgels*. Leeuwarden 2005, 9.

Niet gepubliceerde bronnen

Orgelarchief W.D. van der Kleij

Orgelarchief Geert-Jan Pottjewijd

SKKN, dossier Coevorden NHK, inventarisrapport 1985.

3. De bevindingen

3.1. Orgelkast

De orgelkast vertoont enige krimpshade. Dit betreft met name scheuren in de zijpanelen. Deze lijken nog te stammen van voordat de kerkverwarming 10 à 15 jaar geleden werd vernieuwd (thans radiatoren en buizen onder de bankenvlonders). Het verdient aanbeveling om middels dataloggers het 'klimaat' in de kerk en in het orgel over een heel jaar in kaart te brengen. Dan kan worden gezien of maatregelen noodzakelijk zijn.

Er zijn enkele klemmende panelen. Deze dienen weer passend te worden gemaakt.

Het orgelinterieur vertoont (inmiddels) veel stofinwerking. Algehele schoonmaak is noodzakelijk.

De ladder naar de vlonder achter het bovenwerk wordt thans in klampen in de achtermuur gehaakt. Ze is erg steil en 'krap'. Het verdient aanbeveling deze ladder aan de vlonder zelf 'inhaakbaar' te maken. Voor de ladder naar de hoofdwerkvlonder geldt feitelijk hetzelfde, maar hier is geen ruimte voor een andere bevestigingswijze.

3.2. Klaviatuur

De klaviatuur verkeert in goede staat. Wel treedt er bij het bedienen van de pedaaltolsten een hinderlijk gepiep op (zie onder Mechanieken).

3.3. Windvoorziening

Het beoordelen van de windmotor valt buiten mijn competentie.

De plastic koppeling van de motor naar het windkanaal is niet soepel genoeg meer en zal op termijn gaan scheuren.

Het leer van de reguleurbalgen begint iets droog te worden, maar niet in verontrustende mate.

3.4. Windladen

Voorzover vaststelbaar is er geen door- of bijspraak. De toestand van het verend sleepstelsel kan pas na demontage van de pijpstokken worden vastgesteld. Een dergelijk systeem heeft geen oneindige levensduur; mogelijk zal het moeten worden verwijderd en – na aanpassing van de dammen – worden vervangen door liegelind-ringen. Hiertoe een stelpost opnemen.

De toestand van de ventielen en de pulpeten is goed.

3.5. Mechanieken

In het algemeen verkeren de mechanieken in goede staat. De celeron-delen in de welampjes van de pedaal-toetsmechaniek zijn zodanig uitgesleten (met als gevolg hinderlijk piepen bij het bedienen van de pedaaltoetsen) dat ze vernieuwd moeten worden. Steekproefsgewijs gecontroleerde leermoeren bleken al behoorlijk uitgedroogd; vervanging van alle leermoeren lijkt aan de orde te zijn.

3.6. Pijpwerk

Enkele grote liggende houten subbas-pijpen lijken scheurvorming te vertonen. Deze dient te worden hersteld, waarbij het verstandig is om alle houten pijpen te controleren en indien nodig te herstellen. Het open labiaalpijpwerk vertoont geen stemschade aan de bovenranden (het orgel is kennelijk steeds behoedzaam gestemd). Wel zijn een aantal kleine open pijpjes in het labiumbereik iets ingedrukt. Deze pijpjes weer goed recht maken.

De hoeden van de gedekte labiaalpijpen lijken goed af te sluiten.

Bij diverse labiaalpijpen (steekproefsgewijs onderzocht) beginnen de bovenlabia iets bol te staan. Bovenlabia controleren (als het pijpwerk t.b.v. de schoonmaak afgenomen is) en waar nodig weer 'rechtstrijken'.

Wat de tongwerken betreft beginnen enkele grote bazuin- en trompetbekers door te buigen en is de Dulciaan B' erg inegaal van aanspraak en klank. Herstel van doorbuigende bekens (mogelijk met verbetering van de ophanging ervan) en opnieuw buigen van de tongen van alle tongwerken, wat de Dulciaan betreft wellicht vanaf ca. g" ook incidentele correcties van de bekerlengtes.

3.7. Algemeen

Het orgel is een interessant specimen van orgelbouwkunst uit het begin van de jaren 1970, op de (geleidelijke) overgang van neobarokke naar historiserende orgelbouw-principes. Sedert 1972 zijn de laatstgenoemde principes – in alle facetten van de orgelbouwkunst – aanzienlijk verder ontwikkeld. Het Coevordense orgel is in bouw- zowel als klank-technisch opzicht een 'kind van zijn tijd', maar is een overtuigende eenheid die het, getoet ook op de ambachtelijke kwaliteiten – verdient in zijn huidige gedaante in stand te worden gehouden.

De geconstateerde punten betreffen normale slijtage-verschijnselen. Ieder orgel heeft na ca. 40-50 jaar groot onderhoud nodig.

4. Vervolgstappen

Er ligt een offerte voor groot onderhoud d.d. 27-07-2012 van Mense Ruiter Orgelmakers voor. Behoudens een voorzichtig geformuleerd voorstel tot herintonatie en enkele door mij geconstateerde, niet in de bevoengenoemde offerte opgenomen, punten kan ik mij daarmee verenigen. Gezien de niet opgenomen punten adviseer ik om een herziene offerte op te laten stellen door Mense Ruiter Orgelmakers en daarnaast een tweede offerte aan te vragen, bijvoorbeeld bij de Gebr. van Vulpen (Utrecht), die het

onderhoud van het instrument vele jaren op voortreffelijke wijze heeft verzorgd.

5. Slotopmerkingen

Een orgelquickscan signaleert de problemen en is bedoeld als een globale 'richtingwijzer'. Het is geen gedetailleerd herstelplan. Desondanks acht ik het aan het Coevrodense orgel uit te voeren groot onderhoud niet van zodanige aard dat er een nader gedetailleerd herstelplan noodzakelijk is. Wel adviseer ik om een gecertificeerd orgeladviseur in te schakelen voor de beoordeling van de offertes, ter controle van de werkzaamheden, en bij het summiere intonatieherstel van de labiaalpijpen alsmede het iets ingrijpender klankherstel van de tongwerken. De orgeladviseur kan deze werkzaamheden op uurbasis verrichten.

Daarnaast kan de Commissie orgelzaken voor procedurele begeleiding zorgen.

De Commissie orgelzaken verzoekt de Protestantse gemeente Coevorden vriendelijk om haar op de hoogte te houden van de besluiten naar aanleiding van deze orgelquickscan en met betrekking tot de eventuele vervolgstappen.